

ترجمہ کتاب
بقیع الغرقہ

سرشناسه: پورامینی، محمد امین، ۱۳۴۱ -
 عنوان قرارداد: بقیع الفرقه فی دراسته شامله. فارسی
 عنوان و نام پدید آور: بقیع در بستر تاریخ / مؤلف: محمد امین پورامینی؛ مترجم: حسن سجادی پور.
 مشخصات نشر: تهران: مشعر، ۱۳۹۳.
 مشخصات ظاهری: ۳۵۲ ص.
 شابک: ۱-۵۵۳-۵۴۰-۹۶۴-۹۷۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیا.
 موضوع: بقیع -- تاریخ
 موضوع: زیارتگاه‌های اسلامی -- عربستان سعودی -- مدینه
 شناسه افزوده: سجادی پور، حسن، مترجم
 رد. بندی: ۳-کره: ۱۳۹۳ ۷۰۴۱ ب ۹ پ / ۲۶۲ / ۷ BP
 رده: بی دیوبی: ۲۹۷ / ۷۶۳۵
 شماره ثبت: ۳۶۶۲۱۷

بقیع در بستر تاریخ

● مؤلف:	محمد امین پورامینی
● مترجم:	حسن سجادی پور
● تدوین:	پژوهشکده حج و زیارت
● ناشر:	مؤسسه فرهنگی سری مشعر
● چاپ و صحافی:	چاپ مشعر
● نوبت چاپ:	اول - پاییز ۱۳۹۴
● شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
● بها:	۱۷۵۰۰ تومان

شابک: ۱-۵۵۳-۵۴۰-۹۶۴-۹۷۸ ISBN: 978-964-540-553-1

مراکز بخش و فروشگاه‌های مشعر:

تهران: تلفن: ۰۲۱-۶۴۵۱۲۰۰۳ / قم: تلفن: ۰۲۵۱-۷۸۲۸۴۰۰

فهرست

۱۹.....	دیاچه
۲۱.....	مقدمه مؤلف

دانستنی‌های بقیع

۳۱.....	کاوشی در واژه بقیع
۳۳.....	اماکنی به نام بقیع
۳۳.....	بقیع الخیل یا بازار مدینه
۴۳.....	بقیع زبیر
۴۵.....	بقیع خبجه
۴۶.....	بقیع غراب
۴۶.....	بقیع مُصلّی
۴۸.....	بقیع بُطحان
۴۹.....	بقیع خضامت
۵۰.....	بقیع الغرقد

بوستان بقیع یا بقیع الغرقد

۵۱.....	موقعیت و مساحت بقیع
۵۳.....	انتخاب بقیع برای خاکسپاری مردگان
۵۴.....	نخستین مدفون در بقیع

۶۰.....	فضیلت بقیع
۶۲.....	اهتمام مسلمانان به زیارت بقیع
۶۲.....	استحباب زیارت بقیع
۶۶.....	بقیع در قرن ششم هجری
۶۷.....	فاجعه تخریب بقیع
۷۳.....	تألیفات با موضوع بقیع
۷۶.....	احکام و عهده درباره بقیع

پیامبر خدا ﷺ و بقیع

۸۱.....	طلب آموزش پیامبر ﷺ در اهل بقیع
۸۵.....	زیارت بقیع در غروب هر پنجشنبه
۸۶.....	خانه مؤمنان
۸۶.....	حضور شبانه پیامبر خدا ﷺ در بقیع
۸۶.....	محل ایستادن رسول خدا ﷺ در بقیع
۸۷.....	حضور در بقیع، در شب نیمه شعبان
۸۸.....	سجده پیامبر خدا ﷺ در بقیع
۸۹.....	نماز پیامبر ﷺ در بقیع
۸۹.....	نماز میت در بقیع
۹۲.....	نماز باران در بقیع
۹۳.....	دعا در بقیع
۹۴.....	زنده شدن به اذن خدا
۹۴.....	بقیع، محل اعزام و بدرقه رزمندگان
۹۵.....	مهر نبوت
۹۶.....	معجزه در بقیع
۹۷.....	حضور پیامبر ﷺ در مراسم دفن سعد بن معاذ

۹۸.....	بقیع و مسجد نبوی
۹۸.....	با جبرئیل در بقیع
۹۹.....	نماز بر نجاشی
۱۰۱.....	سلام بر اصحاب کهف
۱۰۳.....	از بقیع تا قبرستان مکه
۱۰۴.....	اهتمام به بهداشت و تندرستی
۱۰۴.....	علنی کردن تحریم شراب
۱۰۵.....	سنگسار کردن ماعز بن مالک
۱۰۶.....	درخواست حیات - در بزم
۱۰۶.....	همراه با گرگ در بقیع
۱۰۷.....	نالیدن از سردرد
۱۰۷.....	آخرین دیدار
۱۰۸.....	سخنان پیامبر اعظم ﷺ در بقیع

عترت پیامبر ﷺ و بقیع

۱۲۵.....	امام امیرمؤمنان ﷺ و بقیع
۱۳۲.....	حضرت فاطمه زهرا ﷺ و بقیع
۱۳۵.....	امام حسین ﷺ و بقیع
۱۳۶.....	امام محمد باقر ﷺ و بقیع
۱۳۹.....	امام جعفر صادق ﷺ و بقیع
۱۴۰.....	امام موسی کاظم ﷺ و بقیع
۱۴۱.....	امام علی بن موسی الرضا ﷺ و بقیع

صحابه و بقیع

۱۴۳.....	۱. سلمان فارسی و بقیع
----------	-----------------------

۲. ابوبکر و بقیع ۱۴۴
۳. عمر بن خطاب و بقیع ۱۴۶
۴. عبدالله بن عمر و بقیع ۱۵۲
۵. عثمان و بقیع ۱۵۳
۶. عبدالله بن زبیر و بقیع ۱۵۳
۷. ابومریرہ و بقیع ۱۵۳
۸. الله بن جعفر و بقیع ۱۵۴

مشاهیر مدقون در بقیع

- امامان اهل بیت علیہ السلام ۱۵۵
- عباس عموی پیامبر ﷺ ۱۵۵
- فاطمه بنت اسد ۱۵۶
- دختران رسول خدا ﷺ ۱۵۶
- همسران پیامبر ﷺ ۱۵۹
- عمه‌های رسول خدا ﷺ ۱۶۰
- عقیل بن ابوطالب ۱۶۱
- عبدالله بن جعفر بن ابی طالب ۱۶۱
- ام‌البنین ۱۶۱
- مالک بن انس ۱۶۱
- نافع ۱۶۱
- ابراہیم پسر پیامبر ﷺ ۱۶۱
- گروہی از شہدای احد ۱۶۲
- شہدای واقعه حرہ ۱۶۲
- حلیمہ سعدیہ ۱۶۲
- ابوسعید خدری ۱۶۲

محدوده جغرافیایی قبور بقیع	۱۶۲
----------------------------------	-----

امامان بقیع

۱. امام حسن مجتبیٰ (ع)	۱۶۷
۲. امام علی بن الحسین زین العابدین (ع)	۱۷۸
۳. امام محمد باقر (ع)	۱۸۲
۴. امام جعفر صادق (ع)	۱۸۶
امام صادق (ع) بر نگاه چهره‌ها	۱۸۷
شهادت امام صادق (ع)	۲۰۶
پاسخ چند سؤال	۲۰۷
۱. محل دفن حضرت فاطمه زهرا (ع)	۲۰۷
۲. مکان دفن علی بن ابی طالب (ع)	۲۲۱
۳. محل دفن سر مقدس امام حسین (ع)	۲۲۱

فضیلت زیارت امامان بقیع

آداب زیارت ائمه بقیع (ع)	۲۲۷
کیفیت زیارت ایشان	۲۲۸

دیگر دفن‌شدگان در بقیع

۱. ابراهیم فرزند رسول خدا (ص)	۲۳۶
۲. ابراهیم کوردانی شهر زوری شافعی	۲۳۹
۳. ابراهیم بن موسی	۲۳۹
۴. ابن البارزی	۲۳۹
۵. ابن النجیح	۲۴۰
۶. ابن المراغی	۲۴۰
۷. ابن مسلم، قاضی القضاة	۲۴۰

۸. ارقم بن ابی ارقم عبد مناف مخزومی ۲۴۱
۹. ابوالقاسم شیخ الاسلام ۲۴۲
۱۰. ابوامامه باهلی ۲۴۲
۱۱. ابوسعید خدری ۲۴۲
۱۲. ابوسفیان ۲۴۳
۱۳. ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب ۲۴۴
۱۴. ابوالقاسم تنوخی ۲۴۵
۱۵. ابوهریره ۲۴۶
۱۶. احمد / سایی ۲۴۷
۱۷. سید احمد شمس باهی ۲۴۷
۱۸. احمد بن محمد ثناء میاط ۲۴۷
۱۹. احمد بن محمد دجانی قشام ۲۴۸
۲۰. احمد مغلبای ۲۴۸
۲۱. اسعد بن زرارہ ۲۴۸
۲۲. اسماعیل فرزند امام صادق علیه السلام ۲۵۰
۲۳. اسید بن حضیر الاشہلی ۲۵۲
۲۴. ام سلمہ ہمسر پیامبر صلی اللہ علیہ وسلم ۲۵۳
۲۵. مادر عثمان بن عفان ۲۵۴
۲۶. ام کلثوم، دختر رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم ۲۵۴
۲۷. ام کلثوم، دختر امام علی علیہ السلام ۲۵۵
۲۸. ایمن امین الدین ۲۵۶
۲۹. برخی از شہدای احد ۲۵۶
۳۰. حسن بن حسن بن علی بن ابی طالب علیہ السلام (حسن مثنی) ۲۵۷
۳۱. سید میرزا حسن سبزواری ۲۵۷

۳۲. حسن صالحی برغانی ۲۵۸
۳۳. حسین بن علی بن الحسین علیه السلام ۲۵۸
- ۳۴ و ۳۵. حسین بن علی حسینی مدنی (ابن شدقم) و همسرش ۲۶۰
۳۶. حسین بهبهانی ۲۶۰
۳۷. حفصه دختر عمر و همسر پیامبر صلی الله علیه و آله ۲۶۱
۳۸. جعفر بن حسن برزنجی ۲۶۲
۳۹. جواد اصنافی ۲۶۲
- ۴۰ و ۴۱. امیر جوان و فرزندش ۲۶۲
۴۲. خنیس بن حدافه ۲۶۳
۴۳. داوود بن عبدالله بن رسم جوت بن عبدالله بن الحسن بن الحسن علیه السلام ۲۶۳
۴۴. رافع بن خدیج ۲۶۴
۴۵. رقیه، دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله ۲۶۴
۴۶. رقیه، دختر عمر ۲۶۴
۴۷. ریحانه، دختر زید (همسر رسول خدا صلی الله علیه و آله) ۲۶۵
۴۸. زمرد خاتون ۲۶۵
۴۹. زید بن حسن بن علی بن ابی طالب علیه السلام ۲۶۶
۵۰. زید بن عمر ۲۶۶
۵۱. زینب، دختر ابوسلمه ۲۶۶
۵۲. زینب دختر جحش، همسر پیامبر خدا صلی الله علیه و آله ۲۶۷
۵۳. زینب دختر خزیمه، همسر رسول خدا صلی الله علیه و آله ۲۶۸
۵۴. زینب، دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله ۲۶۹
۵۵. سالم بن عبدالله بن عمر ۲۶۹
۵۶. سعد بن ابی وقاص ۲۶۹
۵۷. سعد بن زراره ۲۷۰

۵۸. سعد بن معاذ ۲۷۰
۵۹. سعید بن ابی سعید مقبری ۲۷۲
۶۰. سعید بن زید ۲۷۲
۶۱. سعید بن عاص ۲۷۲
۶۲. سکینه، دختر امام حسین علیه السلام ۲۷۳
۶۳. سمهودی ۲۷۴
۶۴. شمس بن عثمان ۲۷۴
۶۵. سید شرف الموسوی ۲۷۴
۶۶. صفیه همسر رسول خدا صلی الله علیه و آله ۲۷۵
۶۷. صفیه، دختر عبدالمطلب ۲۷۶
۶۸. صفیه دختر شیب ۲۷۷
۶۹. صهیب بن سنان ۲۷۷
۷۰. ظهیرالدین وزیر، ابوشجاع محمد رو. راهی ۲۷۸
۷۱. عایشه، همسر رسول خدا صلی الله علیه و آله ۲۷۹
۷۲. عباس بن عبدالمطلب ۲۸۲
۷۳. عبد الجلیل براده ۲۸۳
۷۴. عبدالرحمان بن جبر ۲۸۳
۷۵. عبدالرحمان بن عوف ۲۸۳
۷۶. عبدالرسول مرزبانی تبریزی ۲۸۴
۷۷. عبدالغنی دهلوی ۲۸۵
۷۸. عبدالقادر حسنی ۲۸۵
۷۹. عبدالقادر شلبی ۲۸۵
۸۰. عبدالقادر نقیب ۲۸۶
۸۱. عبدالله بن امیر ابی عبدالله محمد اخضر صغیر ۲۸۶

- ۸۲ عبدالله بن جعفر صادق (ع) ۲۸۶
- ۸۳ عبدالله بن جعفر طیار ۲۸۷
- ۸۴ عبدالله بن مسعود ۲۸۸
- ۸۵ عبدالوهاب بن هبة الله قاضی ۲۹۲
- ۸۶ عبدالهادی صقلی ۲۹۲
- ۸۷ عثمان بن عفان ۲۹۲
- ۸۸ عثمان بن ظعمور ۲۹۴
- ۸۹ عقیل بن ابی طالب ۲۹۶
- ۹۰ علی بن احمد، ابن الحسن، ریشی ۲۹۷
- ۹۱ علی بن جعفر عریشی ۲۹۸
- ۹۲ عمر بن علی بن ابی طالب (ع) ۲۹۹
- ۹۳ عمره دختر عبدالرحمان ۲۹۹
- ۹۴ فاطمه بنت اسد ۲۹۹
- ۹۵ فتح الله بن نخاس حلبی ۳۰۰
- ۹۶ کلثوم بن الهمدم ۳۰۱
- ۹۷ ماریه قبطیه (ام ابراهیم) ۳۰۱
- ۹۸ مالک بن حارث اشتر نخعی ۳۰۲
- ۹۹ مالک بن انس ۳۰۴
- ۱۰۰ مالک بن سنان ۳۰۶
- ۱۰۱ محسن فضیلی ۳۰۶
- ۱۰۲ محمد بن احمد معروف به الفا هاشم ۳۰۶
- ۱۰۳ محمد بن بدرالدین منشی ۳۰۷
- ۱۰۴ محمد بن عبدالله بن حسن منشی ۳۰۷
- ۱۰۵ محمد بن علی بن ابی طالب (ع) ۳۰۹

۱۰۶. محمد بن علی بن ابی منصور ۳۱۰
۱۰۷. محمد بن سعدالله حرانی دمشقی ۳۱۱
۱۰۸. محمد بن سفیان قیروانی مالکی ۳۱۱
۱۰۹. محمد بن سلیمان کردی ۳۱۱
۱۱۰. محمد بن محمد بن علی (ابن شماع) ۳۱۲
۱۱۱. محمد بن مسلمة بن سلمه ۳۱۲
۱۱۲. محمد سید طنطاوی ۳۱۲
۱۱۳. سید محمد تقی طالقانی ۳۱۳
۱۱۴. محمد رضا بن هادی حائری ۳۱۳
۱۱۵. محمد سید سیدی ۳۱۳
۱۱۶. محمد علی ۳۱۳
۱۱۷. معاذ بن عمرو بن جموح ۳۱۴
۱۱۸. مغیره بن عبدالرحمان مغربی ۳۱۴
۱۱۹. مقداد بن عمرو ثعلبی کندی ۳۱۵
۱۲۰. نافع ۳۱۵
۱۲۱. نوفل بن حارث بن عبدالمطلب ۳۱۶
۱۲۲. واعظ ایروانی ۳۱۶
۱۲۳. ولی قلی شاملو ۳۱۷
۱۲۴. یحیی بن معین ۳۱۷
۱۲۵. یوسف صدرالعلما ۳۱۷
۱۲۶. یونس بن یعقوب ۳۱۷

اماکن موجود در بقیع

- اسواف ۳۱۹
- حمام ۳۱۹

۳۱۹		حمام ابو قطفه
۳۲۰		خانه امام علی بن ابی طالب علیه السلام
۳۲۰		خانه ابن افلاح
۳۲۱		خانه ابوبکر
۳۲۱		خانه جحشی ها
۳۲۲		خانه زید بن ثابت
۳۲۲		خانه عییدالله بن عباس
۳۲۲		خانه عثمان
۳۲۲		خانه عقیل بن ابی طالب
۳۲۴		خانه کراچی
۳۲۴		خانه ضمیره بن ابی ضمیره حمیری
۳۲۴		خانه محمد بن حنفیه
۳۲۵		خانه مروان
۳۲۵		خانه مغیره بن شعبه
۳۲۵		خانه نافع
۳۲۶		روحاء
۳۲۶		خس کوكب
۳۲۷		الصوان
۳۲۷		الصوران
۳۲۸		بارگاه قبور امامان معصوم علیهم السلام بقیع البارئین
۳۳۱		بیت الاحزان
۳۳۱		بارگاه حلیمه سعدیه
۳۳۲		بارگاه عباس
۳۳۲		بارگاه مالک

۳۳۳	مسجد
۳۳۳	مقبره بنی هاشم
۳۳۳	مناصع
۳۳۳	منزلگاه حسین بن عبدالله ضمری

وقایع بقیع

۳۳۵	نزول آیه قرآن در بقیع
۳۳۵	روز بقیع
۳۳۶	دریافت خنجر کشته شدن کعب و ذلت یهود
۳۳۶	ترک کردن نماز به پیامبر صلی الله علیه و آله
۳۳۷	تبعید مخنث به تغیر، نه بقیع
۳۳۸	بقیع الغرقه، اقامتگاهی برای مسلمانان
۳۳۸	بقیع، محل قتل حارث بن یزید
۳۳۹	تصمیم به خاکسپاری پیامبر صلی الله علیه و آله در بقیع
۳۴۰	جست و جوی قبر فاطمه زهرا علیها السلام در بقیع
۳۴۰	بقیع، مکانی برای استقرار بادیه نشینان در سال عطی
۳۴۱	معقل بن سنان اشجعی و بقیع
۳۴۱	ملاقات با حارث بن یزید بن ابی سفيان در بقیع
۳۴۱	درگیری در بقیع
۳۴۲	ام البنین در بقیع
۳۴۴	سخنان زینب دختر عقیل (زینب صفرا) در بقیع
۳۴۵	بقیع و جنایات یزید
۳۴۵	ندای غیبی
۳۴۶	خبر تخت
۳۴۶	فرار عبدالله بن ربیع به بقیع

۳۴۶	 نماز هشام بن عبدالملك در بقیع
۳۴۷	 امام صادق (ع) و ابو حمزه ثمالی
۳۴۷	 صفوان بن سلیم و محمد بن منکدر در بقیع
۳۴۸	 گفتار انس بن مالك در بقیع
۳۴۸	 حدیث خوانی یزید بن هارون در بقیع
۳۴۸	 داستانی شگفت
۳۴۹	 رؤیایی صادق
۳۵۰	 نبرد آیند
۳۵۰	 حوادث دیگر بقیع

تتبع در شعر عربی

۳۵۳	 الف: مرثیه‌هایی درباره اهل بیت پیامبر (ص)
۳۹۹	 ب: اشعار سروده شده درباره خود بقیع
۴۰۹	 تصاویر
۴۴۳	 کتابنامه

دیباچه

الحمد لله والسلام علی عباده الذین اصطفی محمد و آله الاطیین

گروه تاریخ و سیره پژوهشکده حج و زیارت براساس وظیفه خود، می‌کوشد تا با بهره‌گیری از فرهنگ‌نگاران، محققان و دانشگاه، آثار فاخر و تازه‌ای را برای نیاز جامعه علمی و اسلامی به‌طور عام، و انجام بی‌سوء الحرام و روحانیان محترم کاروان‌ها به‌طور خاص تألیف کند. از جمله آثار ترجمه کتاب «بقیع الغرقد فی دراسة شاملة» اثر حجت الاسلام والمسلمین آقای محمد امین پور امین است که همانند دانشنامه‌ای مختصر به زوایای مختلف این یادگار صدر اسلام پیوسته و با پژوهش گسترده، حوادث مرتبط با قبرستان بقیع را در چینی نو و کارآمد به مخاطبان عرضه کرده است.

گروه تاریخ و سیره پژوهشکده حج و زیارت، ضمن تشکر و قدردانی از مؤلف محترم و از مترجم ارجمند جناب آقای حسن سجادی پور به‌خاطر ترجمه این اثر و نیز از آقایان مجتبی باقری و حسین طاهریا به‌خاطر تصحیح ترجمه از همه صاحب‌نظران و خوانندگان عزیز تقاضا دارد تا با پیشنهادها و انتقادهای سازنده، گروه را در این مسیر یاری کنند. امید است این اثر مورد توجه خوانندگان محترم قرار گیرد.

انه ولی التوفیق

گروه تاریخ و سیره

پژوهشکده حج و زیارت

مقدمه مؤلف

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا ونبينا محمد وآله الطيبين الطاهرين المعصومين
بسیار طبیعی به امر می رسد که هر ملتی به میراث تمدنی خود بیاند و آن را ارج
نهد و بکوشد تا بقایای شهرهای آثار مقدس خویش را از گزند حوادث در امان دارد؛
به ویژه اگر این میراث کهن در پیوند با دین و عقاید آن ملت باشد.
«بقیع غرقده» از جمله آثاری است که تا بیخ را با باورهای دینی، و میراث گذشتگان
را با هویت اسلامی پیوند داده است. مسلمانان در طول قرن‌ها همواره به این مکان
مقدس توجه ویژه داشته، به زیارتش شتافته و بر قبور بزرگان مدفون در آن، گنبد و
بارگاه‌هایی شکوهمند ساخته‌اند. آنها کوشیده‌اند تا این مکان شریف که نماد علم،
جهاد و فداکاری گذشتگان است، به شایستگی محافظت و نگهداری قرار گیرد؛ چراکه قبور برخی
امامان معصوم علیهم‌السلام، صحابه بزرگوار، اولیا و شهدای عالی مقام در آن قرار دارد.
از دیرباز، ساختن بارگاه بر قبور بزرگان، متداول بوده است و مسلمانان در تمامی
شهرهایشان این نمادهای دینی را با نکوداشتی کامل پذیرفته‌اند؛ چراکه منعی از کتاب خدا
و سنت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در این باره نرسیده است؛ چنان که خداوند متعال نیز در داستان اصحاب
کهف، از تصمیم مردان یکتاپرستی که قصد داشتند در غار اصحاب کهف پرستشگاهی بنا
کنند، این گونه یاد می‌فرماید: ﴿قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا﴾

«ولی کسانی که از راز آنان آگاهی یافتند، گفتند: ما عبادنگاهی کنار [مدفن] آنها می‌سازیم.»
(کف: ۲۱)

خداوند سخن آن گروه را نقل کرده و در عین حال، آن کار را نکوهش نکرده و آنها را به شرک و بدعت متهم نساخته است.

وجود گنبد و بارگاه بر مزار بزرگان دین، به منظور بزرگداشت آنهايي است که اسوه‌های علم، پارسایی و فداکاری در راه دین‌اند. محافظت از این بناها و ارج نهادن به آنها، واقع احترام به ساحت مقدس پیامبر خدا ﷺ و مصداق بزرگداشت شعائر الهی است؛ چنان‌که خداوند می‌فرماید:

﴿فَرَأَىٰ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ أَكْفَافًا لِّمَا فِي الْكُتُبِ ۚ وَكَانَ الْوَيْلُ لِلَّذِينَ فِي الْأَكْفَافِ ۚ﴾ (حج: ۳۲)

این است آنجا که او هرکس شعائر الهی را بزرگ دارد، این کار نشانه تقوای دل‌ها [ی آنها] است.

آنچه بیان شد، غیر از آثار وضعی و روحی (روانی) این گونه مکان‌هاست. بی‌گمان، مکان تبرک‌شده به گام‌های پیامبر خدا ﷺ با مکان‌های دیگر تفاوت دارد. چرا چنین نباشد؟! درحالی‌که قرآن کریم به نقل از سامری، من از همراه ساختن بنی اسرائیل، چنین می‌فرماید: ﴿فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ أَثَرِ الرَّسُولِ﴾؛ «من قسمتی را اثر [و پای] فرستاده [خدا، جبرئیل] را گرفتم». (طه: ۹۶)

همچنین خداوند در بخشی از سوره یوسف می‌فرماید: ﴿أَذْهَبَ بِمِيسِرَیْ هَذَا قَالُوا هَذَا عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا﴾؛ «یوسف گفت: [این پیراهن مرا ببرید و بر صورت پدرم بیاندازید تا بینا شود». (یوسف: ۹۳) و نیز می‌فرماید: ﴿فَلَمَّا أَن جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَىٰ وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا﴾؛ «اما هنگامی که بشارت‌دهنده آمد، آن [پیراهن] را بر صورت او افکند؛ ناگهان بینا شد».
(یوسف: ۹۶)

سوگمندانه باید گفت گروهی در جهان اسلام تمایل دارند تا افکار باطل خویش را که مخالف این حقیقت قرآنی است، صحیح انگارند و بر سایر مسلمانان تحمیل نمایند. این گروه، نه تنها به گفت و گوهای سازنده علمی تن نمی دهند، بلکه هیچ گونه توجهی به آرای دیگران ندارند و با جزم اندیشی تمام، دیگران را به شرک و بدعت گذاری متهم می سازند. دشمنی با بارگاه امامان معصوم علیهم السلام و اولیای الهی و تلاش کورکورانه برای ویرانی آنها به دلایل مست، بیانگر روحیه استبداد رأی است.

این عد، مسلمانان را به پرستش سنگ ها متهم می کنند و در این کار از مروان بن حکم، دشمن و تبعیض شده پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و دیگر طاغیان و منحرفان از راه راست مانند حجاج بن یوسف پیروی می نمایند که دلالت بر کینه های نهفته دارد. نقل شده است:

مروان بن حکم می دانید که چهره بر قبر مطهر پیامبر خدا صلی الله علیه و آله نهاده است. با اعتراض از او پرسید: «می دانی به می کنی؟! نزدیک تر که رفت، دید او ابویوب انصاری است. ابویوب ناخدا می داند: «آری. می دانم چه می کنم. من به زیارت پیامبر خدا صلی الله علیه و آله آمده ام؛ نه به دیدار سنگ و خاک». سپس ادامه داد: «پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرمود: هرگاه شایسته آن، همانا دین شدند برای دین سوگواری نکنید. ولی وقتی نااهلان زمام امور دین به دست گرفتند، بر آن بگریید و نالان شوید»^۱.

حجاج بن یوسف که در خونریزی و جنایت، شهره است، درباره گروهی از کوفیان که قصد زیارت قبر پیامبر خدا صلی الله علیه و آله را داشتند، چنین گفته است:

خدا نابودشان کند! آیا می روند تا به دور چوب ها و لاشه ای پوسیده بگردند؟!

۱. سند احمد بن حنبل، ج ۵، ص ۴۲۲. حاکم و ذهبی نیز این خبر را صحیح دانسته اند. ر.ک: المستدرک علی الصحیحین، ج ۴، ص ۵۶۰.

چرا نمی آیند به گرد کاخ امیرمؤمنان عبدالملک طواف کنند؟ مگر نمی دانند
جانشین شخص، بهتر از فرستاده اوست؟!^۱

وای بر کسی که می پندارد ابو ایوب انصاری، صحابی ارجمند پیامبر خدا ﷺ مشرک
است. ولی مروان بن حکم و حجاج، یکتاپرستند! پیداست چنین روشی، شیوه امویان و
پیروان آنهاست و سلف صالح از این رفتارها به دور بوده اند. روشن است که گوینده
این سخن ناباخردانه که می گوید: «عصای من بهتر از محمد ﷺ است؛ زیرا با این عصا
می توان مار و عقرب را کشت. اما محمد ﷺ مرده ای بیش نیست و فایده ای به حال ما
ندارد؛ او نااوست» در واقع پیرو افکار مروان و حجاج و دیگر امویانی است که بذر
ستم و تکفیر را بین مسلمانان پاشیدند و با بیان اتهامات سست، به دستگیری و شکنجه
و کشتار آنها پرداخته بی شک، پیروی از روش سلف صالح همچون ابو ایوب انصاری
سزاوارتر از پیروی از اشخاص منحرفی، همچون مروان و حجاج است.

از جمله کارهای سلف صالح، تلاش برای به درگاه پروردگار در جوار قبور
بندگان شایسته اوست و روشن است که چنین کاری آنها را از حلقه مؤمنان و موحدان
خارج نمی سازد؛ چرا که آنان، صاحبان قبور بندگان خدا می دانستند؛ نه شریکان
خداوند؛ چنان که قرآن کریم از بندگان شایسته خداوند چنین یاد می فرماید:

﴿بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ* لَا يَسْئِفُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ يَرْجِعُونَ﴾ (انبیاء: ۲۶ و ۲۷)

بلکه بندگان شایسته اویند. هیچ گاه در سخن بر او پیشی نمی گیرند و [پوسته]
به فرمان او عمل می کنند.

۱. الکامل فی اللغة و للادب، ج ۱، ص ۱۸۰؛ النصایح الکافیة لمن بتولی معاوية، محمد بن عقیل العلوی، ص ۱۰۶؛ شرح نهج

البلاغه، ج ۱۵، ص ۲۴۲؛ القدیر، ج ۱۰، ص ۵۱.

۲. کشف الارتیاب، ص ۱۲۷ به نقل از خلاصة الکلام، ص ۲۳۰؛ الدرر السنية، ج ۱، ص ۴۲؛ الصحیح من سيرة النبی الاعظم؛

السید جعفر مرتضی العاملی، ج ۱، ص ۳۲.

ولی با این حال، مردم را به توسل جستن به رسول مکرم ﷺ فرا می خواند:

﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا﴾ (نساء: ۶۴)

و اگر این مخالفان، هنگامی که به خود ستم می کردند، به نزد تو می آمدند و از خدا طلب آمرزش می کردند و پیامبر [نیز] برای آنان استغفار می کرد، خدا را توبه پذیر و مهربان می یافتند.

اینجا دیگر تناقضی بین زندگی و رحلت پیامبر خدا ﷺ وجود ندارد؛ زیرا رحلت آن حضرت به معنای تنزاع ایشا را مقامات معنوی و ملکوتی نمی باشد و این را سلف صالح به خوبی درک می کردند. «میتودی» در تاریخ خود چنین نوشته است:

زیاد بن ابیه در سال ۵۲ هجری درگذشت. او در نامه ای به معاویه از تسلطش بر عراق و سیطره اش بر حجاز خبر می دهد. او در این نامه می نویسد: مدینه را با لشکریانم تصرف کردم. مردم را به کوچک و بزرگ، شیون کنان به مسجد پیامبر پناه بردند و سه روز کنار قبر آن حضرت ماندند.^۱

باید پرسید آیا می توان این مردم را که به قبر پیامبر خدا ﷺ آمده شده و به درگاه پروردگار تضرع و دعا کرده اند، مشرک و بدعت گذار در دین اسلام؟ آیا بسیاری از صحابه و سلف صالح میان آنها نبوده اند؟

تبرک به قبور اولیای دین در فرهنگ اهل بیت ﷺ و سیره مسلمانان، به صحابه، دارای ریشه های اصیل و از جایگاه ویژه ای برخوردار است. در این باره روایاتی را به اختصار می آوریم:

۱. مروج الذهب، ج ۳، ص ۲۶.

از امیرمؤمنان علیه السلام نقل شده است که فرمود:

وقتی پیکر رسول خدا صلی الله علیه و آله در خاک آرمید، فاطمه علیها السلام بر سر مزارش آمد و

مشتی از خاک آن را برداشت و بر چشم نهاد و گریست و چنین سرود:

ماذا علی من شمم تربة احمد أن لا يشم مدى الزمان غوالياً

صَبَّتِ عَلَى مَصَائِبَ لَوْ أَنَّهَا صَبَّتْ عَلَى الْأَيَّامِ صِرْنَ لِبَالِيَاً

چه پاک است بر کسی که خاک احمد را بوییده، که دیگر در تمام عمر غالبه

(بوی خوش) نبوید. بر من مصیبت‌هایی فرو بارید که اگر بر روزها فرو

می‌رفت، به شب تبدیل می‌گشت.^۱

پیش از این، خبری را از ابو ایوب انصاری درباره تبرک به مرقد پیامبر خدا صلی الله علیه و آله

آوردیم. گفتنی است، خاک و «ذهبی» هر دو، این خبر را صحیح دانسته‌اند. سبکی نیز

درباره این خبر گفته است: در صورت صحیح بودن سند آن، دست کشیدن به دیوار

قبر، کراهتی نخواهد داشت.^۲ همچنین نقل شده است که «بلال» نزد قبر مطهر رسول

خدا صلی الله علیه و آله آمد و گریست و خود را به خاک مالید و نیز «عبدالله بن عمر» دست راست

خود را بر قبر آن حضرت نهاد.^۳ در خبر دیگری آمده است:

«بن منکدر تابعی به سنگینی گوش مبتلا شد. بود از این رو نزد قبر پیامبر صلی الله علیه و آله

رفت و گونه‌اش را بر آن تربت پاک نهاد و در پاسخ به اعتراض اطرافیان

۱. سبل الهدی والرشاد، ج ۲، ص ۳۳۷؛ التحفة، ابن عساکر، به نقل از العذیر، ج ۵، ص ۱۴۷؛ نظم در السطین، الزرنندی

الحقی، ص ۱۸۰؛ وفاء الوفاء، ج ۲، ص ۴۴۴؛ المغنی، ابن قدامة، ج ۲، ص ۴۱۱؛ الشرح الکبیر، عبدالرحمان بن قدامة، ج ۴،

ص ۴۳۰.

۲. رک: وفاء الوفاء، ج ۴، ص ۴۰۴.

۳. سیر اعلام النبلاء، الذهبی، ج ۱۰، ص ۳۵۸.

۴. کشف الارتیاب، ص ۴۳۶.

گفت: برای بیماری‌ام از قبر رسول خدا ﷺ طلب بهبودی و شفا کردم.^۱
 ذهبی نیز از قبر پیامبر ﷺ کمک و یاری می‌جست. احمد بن حنبل، تبرک و دست
 کشیدن به یادگارهای نبوی، از قبیل منبر و قبر را به امید کسب ثواب، جایز
 شمرده است.^۲

مسلمانان، همواره در طول قرن‌ها به منبر پیامبر ﷺ در مسجد مدینه و خاک مزار آن
 حضرت تبرک می‌جستند. حتی برخی از اصحاب با نگهداری تار موی آن حضرت و
 باقی‌مانده آب، سبویش، خود را متبرک می‌ساختند. بنابراین مسلمانان همواره به آثار
 نبوی توجه داشته و بن‌زما، زندگی و رحلت پیامبر ﷺ فرقی قائل نبوده‌اند؛ چنان‌که
 زیارت قبور اولیای الهی و زیارت درگاه خداوند در جوار آنها، روش نیکان
 امت اسلامی بوده است.

حاکم نیشابوری روایت کرده است: «فأما بنتی» دختر پیامبر خدا ﷺ هر جمعه به
 زیارت قبر عمویش حمزه می‌رفت و آنجا نماز می‌خواند و می‌گریست. حاکم، همه
 راویان این حدیث را افرادی موثق می‌داند و می‌گوید: روایات زیارت اهل قبور را
 برای ایجاد انگیزه در این عمل و اینکه افرادی که به گناهان خود حساس‌اند بدانند که
 این سستی پایدار است، بررسی کردم.^۳

ابن حجر عسقلانی درباره حالات «ابوبکر بن خزیمه» هنگام زیارت قبر ابی‌علی بن
 موسی الرضائی می‌نویسد:

ابوبکر محمد بن مؤمل بن حسن بن عیسی، درباره حالات ابوبکر بن خزیمه به

۱. سیر اعلام النبلاء، ج ۳، ص ۲۱۳.

۲. وفاء الوفاء، ج ۴، ص ۴۱۴.

۳. المستدرک علی الصحیحین، ج ۱، ص ۳۷۷، رک: مصنف عبدالرزاق، ج ۳، ص ۵۷۲، السنن الکبری، البیهقی، ج ۴، ص ۷۸.

هنگام زیارت قبر امام علی بن موسی الرضا علیه السلام چنین نقل کرده است: در محضر امام اهل حدیث، ابوبکر بن خزیمه و همتای او ابوعلی ثقفی به همراه گروهی از استادها یمان که قصد زیارت قبر علی بن موسی الرضا علیه السلام را داشتند، به طوس رفتیم. در آنجا بود که از احترام و تجلیل و تواضع ابن خزیمه به آن بارگاه به شگفت آمدم.^۱

ابن حبان نیز درباره جلالت و جایگاه امام رضا علیه السلام می گوید:

قبر او در سناباد، بیرون از محله نوقان، زیارتگاه مشهوری است و قبر هارن الرشید نیز در آنجاست. بارها آنجا را زیارت کرده ام. زمانی که در طوس زمانی می کردم، هرگاه به مشکلی برمی خوردم، به زیارت قبر علی بن موسی الرضا، علیه السلام می رفتم و او و جد او، می رفتند و برطرف شدن آن را از خدا می خواستم. سپس در میم استجاب می شد. این موضوع را بارها آزموده و نتیجه گرفته ام. خداوند ما را بر محبت مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و خاندانش علیهم السلام بمیراند.^۲

از ابوعلی خلال، شیخ حنبله، روایت شده است که گفت: «در هیچ مشکلی به قبر موسی بن جعفر علیه السلام متوسل نشدم، جز آنکه خاندان او را برایم آسان نمود».^۳ همچنین زمانی که امام شافعی در بغداد بود، به زیارت قبر ابوحنبله می رفت و با توسل به او، از خداوند می خواست تا خواسته اش را برآورده سازد. خطیب بغدادی از علی بن میمون نقل می کند که شافعی گفت:

من به [قبر] ابوحنیفه تبرک می جویم و هر روز به زیارتش می روم. اگر حاجتی

۱. تهذیب التهذیب، ابن حجر العسقلانی، ج ۷، ص ۳۳۹.

۲. کتاب النقات، ابن حبان، ج ۸، ص ۴۵۶.

۳. تاریخ بغداد، الخطیب البغدادی، ج ۱، ص ۱۲۰.

داشته باشیم، دو رکعت نماز می گزارم و کنار قبر او به درگاه الهی دعا می کنم و دیری نمی پاید که برآورده می شود.^۱

در مصر نیز مسلمانان توجه ویژه ای به زیارت «شهد الحسین علیّه السلام» دارند. بر اساس این نقل ها و شواهد، چگونه می توان این گونه مسلمانان و فقیهان را بدعت گذار و مشرک دانست؟! همچنین حفظ و نگهداری قبور اولیای الهی و بازسازی آنها، امری شرعی و بین سلف صالح رایج بوده است. در خبری آمده است که حضرت فاطمه علیّه السلام نزد قبر حمزه می رفت و آن را تعمیر و مرمت می نمود. ساختن گنبد نیز روی قبرهای اولیای دین، از مظاهر شرک نیست؛ و گرنه باید بسیاری از مسلمانان را مشرک بدانیم.

ذهبی در بخشی از شرح «قبر عباس، عموی پیامبر علیّه السلام آورده است: «... و امروز روی قبر او، گنبدی باشکوه قرار دارد. خلّاف بن عباسی آن را ساخته اند».^۲ همچنین می نویسد: «قبر عباس در بقیع، گنبد بزرگی دارد».^۳ قبور ارادی مانند مالک، نافع و حلیمه سعدیه نیز دارای گنبد بوده است.

«سمهودی»، محل دفن نفس زکیه را در شرق کوه سلج می داند و می گوید: «بر قبر او، بارگاهی بزرگ از سنگ های سیاه ساخته شده است».^۴

بنابراین آشکار است که بقیع در طول قرن ها همواره مورد علاقه، احترام و بزرگداشت همه مسلمانان بوده است. بی شک ساختن گنبد و بارگاه بر قبر امامان معصوم علیهم السلام و صحابه و اولیا، دلیل روشنی بر احترام و تکریم کسانی است که تاریخ

۱. همان، ص ۱۳۵.

۲. سیر اعلام النبلاء، ج ۲، ص ۹۷.

۳. همان، ج ۲، ص ۱۰۰.

۴. التاريخ الامين لمدينة سيد المرسلين، الشيخ عبدالعزيز المدني، ص ۴۰۸، به نقل از وفاء الوفاء، ج ۲، ص ۹۲.

درخشان و با عظمت اسلام را به وجود آوردند و به تعبیر امام خمینی رحمه الله، ویرانی آن جز از سرکُزاندیشی و جهالت نبوده است.^۱

پس باید این گروه، افکار انحرافی خویش را تصحیح نمایند و دست کم از تحمیل عقاید خود به امت اسلامی پرهیزند و به درک و اجتهاد و اندیشه های آنها احترام بگذارند. ناگفته پیداست که گفت و گوهای علمی و سازنده در فضایی آرام و بدون تنش و دوازد تکفیر و ناسزا، کاملاً امکان پذیر است. بی تردید، دوران تحمیل عقاید به پایان رسیده است، و صاحبان عقل سلیم، تسلیم جمود فکری نخواهند شد.

به هر حال، رفع از میراث مهم اسلامی ماست. مسلمانان غیرتمند و آگاه باید آن را بشناسند و به بازسازی آن همّت گمارند. بقیع، منار هدایت بشر و پناهگاه تربیت انسان است. در این کتاب که ترجمه فارسی آن تحت نظارت مدیر محترم گروه تاریخ و سیره پژوهشگاه حج و زیارت، جناب آقای محمد مهدی فقیه بحر العلوم، انجام گرفته است، کوشیده ایم تا بعضی از زوایای موضوع بحث را روشن نماییم و خوانندگان محترم را بیش از پیش با تاریخ بقیع آشنا سازیم. خداوند همه ما را، با امامان بزرگوار بقیع محشور گرداند و توفیق پیروی از آنان را در مسیر عزت و کرامت روزی مان فرماید.

۲۸ صفر ۱۴۲۸

تم - محمدامین پورامینی